

Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı ile Sanal Zorba ve Mağdur Olma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Nuray AŞANTUĞRUL¹, Aynur KARABACAK ÇELİK²

Özet: Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerin sonucu olarak internet ve sosyal medya kullanımı oldukça yaygın hale gelmiştir. Bu durumun hayatımıza birçok faydası olmasına sağlamlasına rağmen amacı dışında kullanılması ile beraber faydalarının aksine olumsuz yaşantıların oluşmasına neden olabilmektedir. Bu olumsuz yaşantılardan biri de sanal zorbalıktır. Özellikle ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinin bağımlılık düzeyindeki sosyal medya kullanımları, kullanım ve denetim konusundaki bilgi eksiklikleri onların sanal zorbalıkla sıklıkla karşılaşmalarına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda bu araştırmada lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları ile sanal zorba ve sanal mağdur olma durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ilişkisel modele uygun tasarlanan araştırmaya 2021-2022 eğitim öğretim yılında Tokat ilinde devlete bağlı resmi okullarda öğrenim görmekte olan 303 lise öğrencisi katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Fırat ve Barut (2018) tarafından geliştirilen Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği ile Horzum ve Ayas (2011) tarafından lise öğrencileri için revize Sanal Zorba/Kurban Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın veri analizinde Pearson momentler çarpımı korelasyon analizi ile binominal lojistik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Pearson momentler çarpımı korelasyon analizi sonucunda öğrencilerin sosyal medya bağımlılık düzeyleri ile sanal zorba/mağdur olmaları arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Binominal lojistik regresyon analizi sonucunda ise sosyal medya bağımlılığının öğrencilerin sanal zorba/mağdur olmalarının anlamlı yordayıcısı olduğu görülmüştür. Araştırma bulguları, sosyal medya bağımlılığının sanal zorba ve mağduriyeti anlamlı düzeyde yordadığını gösterdiğinden, sosyal medya bağımlılığının azaltılması

Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı ile Sanal Zorba ve Mağdur Olma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

sanal zorbalık ve mağduriyetin azalmasını sağlaması açısından önemli olabilir. Ayrıca araştırmacıların sosyal medya bağımlılığı, sanal zorbalık ve mağduriyete neden olan değişkenleri belirlemesi ve bu konuda yapılacak önleyici araştırmalar için de bir zemin hazırlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya Bağımlılığı, Sanal Zorba, Sanal Mağdur.

Investigating the Relationship between Social Media Addiction and Cyberbullying and Victimization between High-School Students

Abstract: As a result of the fast developments in information and communication Technologies, internet and social media usage became widespread. This has many benefits for our lives; however, when it is misused, it may cause negative experiences. One such example is cyberbullying. Especially for pubescent high-school students, using social media at the addiction level, lack of knowledge about usage and control paves the way for cyberbullying. In this sense, this research aims to determine the relationship between the social media addiction of high-schoolers and their susceptibility to become a cyberbully or a cyber victim. For this purpose, for the research designed in line with relational model 303 high-school students from Tokat participated. The collection tools are Social Media Addiction Scale and Cyberbully/Cyber Victim Scale. The data analysis of the research was carried out through Pearson moments multiplication correlation analysis, and binominal logistic regression analysis. As a result of the Pearson moments multiplication correlation analysis; positive statistically meaningful relations were found between social media addiction levels and becoming a cyberbully/cyber victim. As a result of the binominal logistic regression analysis; it was found that social media addiction was a meaningful precursor for students to become cyberbullies/ cyber victims. The findings of the research are interpreter in line with literature.

Keywords: Social Media Addiction, Cyberbully, Cyber Victim

Giriş

İletişim araçları ve teknolojik imkânlarda meydana gelen iyileşmelerle beraber bireyler iletişim kurmak için sosyal medyayı kullanmayı tercih etmişlerdir. Sosyal medya platformları, kullanıcıların kişisel profiller oluşturabileceği, bu profiller yoluyla diğer profilleri beğeni alabileceği, diğerleri ile etkileşime girebileceği ve benzer ilgi alanlarına sahip diğer insanlarla tanışarak çevrimiçi ve çevrimdışı ilişkiler kurabilecekleri alanlardır (Griffiths, 2012; Kuss ve Griffiths, 2011). Tüm bu olanakları sağladığından dolayı sosyal medya, problemlerinden uzaklaşmak, bir gruba ait olmak, arkadaş çevresi içinde daha kolay kabul ve onay görmek, kendisini daha iyi göstermek isteyen genç ve ergenler arasında yaygın kullanıma sahiptir.

Sosyal medya platformlarının ihtiyaç duyulandan daha fazla ve bilinçsizce kullanılması bireylerin bağımlı hale gelmesine neden olmuş (Echeburua ve Corral, 2010) ve sosyal medya bağımlılığı adında yeni bir bağımlılık türü ortaya çıkmıştır. Sosyal medya bağımlılığı, sosyal medya platformlarının gereğinden fazla kullanılmasıyla ortaya çıkan ve kişinin günlük hayattaki işlevselliğini olumsuz etkileyen bir bağımlılık türüdür (Çiftçi, 2018). Kuss ve Griffiths (2017) sosyal medya bağımlılığını sosyal medya platformlarında aşırı ve kontrolsüz bir şekilde zaman geçirmek, diğer faaliyetlerden ödün vermek, kişisel, akademik ve sosyal sorumlulukları ihmal etmek ve çevresel kaynaklarla ilgili olumsuz sonuçlar yaşamak olarak tanımlamışlardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, sosyal medya ortamlarının gereğinden fazla kullanılmasının bağımlılık oluşumuna zemin hazırlayabileceğini işaret eden çeşitli araştırma sonuçları mevcuttur (Balcı ve Gölcü, 2013; Deniz ve Gürültü, 2018; Hazar, 2011). Bu sonuçlar sosyal medya platformlarının aşırı kullanımının bağımlılık oluşumu için bir risk faktörü olduğuna işaret etmektedir.

Sosyal medya bağımlılığının artması birçok sorunla ilişkili olarak değerlendirilmektedir. Alanyazında yapılan araştırmalarda sosyal medya bağımlılığının artmasının stres, depresyon kaygı düzeyini artırdığı, ilişki problemlerini beraberinde getirdiği ve bazı zorbalık türlerinin oluşumuna zemin hazırladığı dikkati çekmektedir (Balcı ve Baloğlu, 2018; Demirci, 2019; Şeker, 2018). Bayhan (2020) tarafından yapılan bir araştırmada sosyal medya bağımlılığı ve sanal zorbalık arasında anlamlı ilişkiler olduğu vurgulanmıştır. Bu araştırma sonuçlarından hareketle, sosyal medya bağımlılığının bireylerde sanal zorbalık ve

mağduriyete neden olup olmadığının araştırılmasının ve bu sorunları azaltmak için önlem alınması gerektiğinin de altını çizmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak bu araştırmada sosyal medya bağımlılığının sanal zorbalık ve mağduriyeti yordama düzeyi ele alınmıştır.

Bireylerin sosyal medya platformlarını amacı dışında bilinçsiz biçimde kullanmaları, zorbalıkla sıklıkla karşılaşmalarına zemin hazırlamaktadır (Kalkan ve Kaygusuz, 2013). Teknolojik gelişmelerin hızla arttığı bu dönemde bahsedilmesi gereken yeni bir zorbalık türü olarak “sanal zorbalık” ortaya çıkmış ve son yıllardaki çalışmalar bu kavram üzerine yoğunlaşmıştır (Aksaray, 2011).

Sanal zorbalık kavramı ile ilgili alanyazında farklı tanımlamalar yer almaktadır. En kapsamlı biçimde sanal zorbalık; aşağılama, utandırma, tehdit etme gibi yöntemler kullanılarak bireyler üzerlerinde kontrol kurulmaya çalışılması, gerçek hayatta kazanılamayan güç ve saygınlığın sanal ortamlarda elde edilmesi amacıyla diğerlerine yönelik kasıtlı ve süregelen biçimde modern iletişim teknolojileri aracılığıyla şiddet davranışında bulunulmasıdır (Ayas, 2014; Foody, Samara ve Carlbring, 2015; Horzum ve Ayas, 2011; Mason, 2008). Sanal ortamlarda kavga, hakaret, zarar verme, başkalarına ait bilgileri izinsiz kullanma gibi yollarla da sanal zorbalık yapılmaktadır. İntikam alma, rezil etme, eğlenme gibi sebeplerle yapılan bu zorbalıklar bireylerin özel hayatlarına ait bilgilerin deşifre edilme ve bunlara pek çok kişinin kolayca ulaşabilme olasılığı olduğu için gerçek hayatta yapılan zorbalıktan daha derin zarara yol açabilmektedir (Özbay, 2017). Bu bağlamda genel olarak sanal zorbalık, iletişim teknolojilerini ve özel bilgileri kullanarak bir başka insana zarar vermek anlamına gelmektedir (Nixon, 2014).

Sanal mağduriyet ise, sosyal medya platformlarını kullanan bireylerin ilişkisel ya da bireysel olarak zarar görmesine neden olacak davranışa maruz kalması olarak ele alınmaktadır (Smith ve diğ., 2008). Sanal zorbalık ve sanal mağduriyete ilişkin yapılan araştırmalar, bu sorunların yaygınlığının yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Kocaşahan (2012) tarafından lise ve üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırma sonucunda, öğrencilerin %12'sinin siber zorba, %11,7'sinin ise siber mağdur olduğu ortaya konmuştur. Calvete ve diğ. (2010) tarafından ergenlerle yapılan bir araştırma sonucunda öğrencilerin %44'ünün siber zorbalık yaptığı gözlenmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde öğrencilerin

sanal zorbalık yapma ve sanal mağduriyete uğrama oranlarının oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

Sanal zorba ve sanal mağdurların hem okulda hem de sosyal ilişkilerinde problemler yaşadıkları bilinmektedir. Beran ve Li (2005), sanal zorba ve sanal mağduriyetin gençlerin akademik başarısı ve psikososyal gelişimi üzerinde olumsuz etkileri olduğunu söylemektedirler. Zorba davranışlara maruz kalmanın kişilerde fiziksel ve ruhsal problemlere neden olduğu ve bu davranışların uzun süre devam etmesi ve mağdurların sosyal destek eksikliği durumunda yaşanan problemlerin daha da şiddetli hissedilmesine sebep olduğu savunulmaktadır (Rigby, 2003). Sanal mağduriyet yaşayan öğrencilerin hem akademik olarak olumsuz yönde etkilendiği hem de öğrencilerde depresyon, yalnızlık, üzüntü, kızgınlık, korku, anksiyete, intihar düşünceleri, düşük özsaygı, düşük sosyal beceri gibi psikolojik etkilerin de görüldüğü belirtilmektedir (Carroll, 2008). Sanal zorbalık her yaş grubundan bireyin karşı karşıya kalıp etkilenebileceği bir durumken özellikle 'bana bir şey olmaz' düşüncesiyle hareket eden ve risk almaya yatkın olan ergenler bu tarz olumsuz durumlardan diğer bireylere göre daha fazla etkilenebilmektedirler.

Sosyal medya bağımlılığı olan ergenlerin bilinçsiz ve kontrolsüz biçimde sosyal medyayı kullanmaları sonucunda sanal zorbalık olayları ile sıklıkla karşılaşmaktadırlar (Hazar, 2011). Sosyal medya bağımlılığı ve paralelinde sanal zorbalık ve mağduriyet düzeylerinde meydana gelen artışın öğrencilerin akademik ve sosyal alanda sorunlar yaşadığına ilişkin araştırma bulguları mevcuttur (Bayhan, 2020; Beran ve Li, 2005; Carroll, 2008). Ergenleri bu zorbalık ve mağduriyet türünün olumsuz etkilerinden koruyabilmek veya henüz olayla karşılaşmadan bunu önleyebilmek oldukça önemlidir. Sosyal medya bağımlılığı ve sanal zorbalığın her geçen gün gençler arasında yaygınlaşması ve sonuçlarının ciddiyetinin arttığı günümüzde bu iki sorun alanının incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık düzeyleri ile sanal zorba ve sanal mağdur olmaları arasındaki ilişki incelenmiştir.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırma, lise öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı ve sanal zorbalık ile sanal mağduriyet değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelediğinden dolayı ilişkisel araştırmalar kapsamında tasarlanmıştır. İlişkisel araştırmalarda değişkenler arasındaki ilişkilerin yönü ve ilişkinin düzeyi ele alınmaktadır (McMillan ve Schumacher, 2010).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2021-2022 eğitim öğretim yılında Tokat ilinde devlete bağlı resmi okul türlerinde (Anadolu lisesi, imam hatip lisesi, endüstri meslek lisesi, sağlık meslek lisesi) öğrenim görmekte olan 303 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Bunların 188'i kız (%62), 115'i ise erkek (%38)'tür. Öğrencilerin 90'ı 9. sınıfa (%29.7), 94'ü 10. sınıfa (%31), 82'si 11. sınıfa (%27.1) ve 37'i ise 12. sınıfa (%12.2) devam etmektedir. Bu öğrenciler, araştırmacı tarafından erişilmesi kolay olan ve araştırmaya hız kazandıran uygun örnekleme yöntemi ile seçilmiştir (Özdamar, 2001).

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği ile Sanal Zorba ve Kurban Ölçeği kullanılmıştır. Aşağıda veri toplama araçlarına ait bilgiler yer almaktadır.

Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği

Fırat ve Barut (2018) tarafından geliştirilen ölçek, ergenlerde sosyal medya bağımlılığını ölçmeyi amaçlayan beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçek 24 maddeden oluşmakta olup günlük yaşamı etkileme/kontrolsüzlük ve yoksunluk olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten hem alt boyut puanı hem de toplam puan alınabilmektedir. Ölçekten alınan puanların artması sosyal medya bağımlılığının artması anlamına gelmektedir. Ölçeğin yapı geçerliğinin belirlenmesinde doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve uyum indeksleri yeterli düzeyde bulunarak ölçeğe ilişkin iki faktörlü yapı doğrulanmıştır ($\chi^2 /sd = 1.89$; GFI= .90; CFI = .93; TLI= .92; RMSEA = .052 ve SRMR= 0,047). Ölçeğin güvenirlik analizleri sonucunda Cronbach alfa değerleri ölçeğin toplamı için .93, yoksunluk alt boyutu için .90 ve

günlük yaşamı etkileme/kontROLSÜZLÜK alt boyutu için .86 olarak elde edilmiştir. Ölçeğin orijinal formunda elde edilen geçerlik ve güvenilirlik değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Mevcut araştırmada ölçeğin tüm maddelerinin dahil edildiği güvenilirlik analizinde Cronbach alfa katsayısı .95 olarak bulunmuştur.

Sanal Zorba ve Kurban Ölçeği

Ölçeğin orijinal formu Ayas ve Horzum (2010) tarafından ilköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve kurban olma düzeylerini tespit etmek amacıyla geliştirilmiştir. Horzum ve Ayas (2011), lise öğrencilerinde de ölçeği kullanabilmek için geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını yaparak bazı maddeleri revize etmişlerdir. Ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi ölçeğin iki ayrı boyutu olan sanal zorba ve sanal kurban için ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Sanal zorba boyutu için yapılan analiz sonucunda, uyum indeksi $\chi^2= 333.76$ (sd=112, p.= .00), $\chi^2 / sd= 2.98$, RMSEA= 0.091, GFI= 0.86, AGFI= 0.81, CFI= 0.92, NFI=0.88 ve NNFI= 0.90 olarak bulunmuştur. Sanal kurban için yapılan analiz sonucunda ise uyum indeksleri $\chi^2= 300.12$ (sd=113, p.= .0000), $\chi^2 / sd= 2.66$, RMSEA= 0.083, GFI= 0.87, AGFI= 0.83, CFI=0.93, NFI=0.89 ve NNFI= 0.92 olarak bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirlik çalışması kapsamında iç tutarlılık (Cronbach alpha) yöntemi kullanılmıştır. Ölçeğin zorba alt boyutunun güvenilirlik katsayısı .71, kurban alt boyutunun güvenilirlik katsayısı .85 olarak bulunmuştur. Geçerlik güvenilirlik çalışmaları sonucunda 17 maddeden oluşan 2 faktörlü bir ölçek elde edilmiştir.

Mevcut araştırmada ölçeğin sanal mağduriyet boyutu için Cronbach alfa katsayısı .98 ve sanal zorbalık boyutu için .99 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Etik İzin

Araştırmanın veri toplama aşamasına geçmeden önce etik izin Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Birim Etik Kurulu'ndan alınmıştır (Tarih: 14.06.2022, Sayı: 07/01).

Veri Toplama Aşaması

Araştırmada veri toplamak amacıyla Tokat il Milli Eğitim Müdürlüğü'nden araştırmanın okullarda yapılmasına ilişkin ölçek uygulama izni alınmıştır. Aynı zamanda araştırmanın etik izni Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Birim Etik Kurulu'ndan da etik izin alınmıştır. Ardından araştırma verileri online ortamda veri toplama araçları aracılığı ile elde edilmiştir.

İstatistiksel Yöntem

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde Pearson momentler çarpımı korelasyon analizi, binominal lojistik regresyon analizinden yararlanılmıştır. Analiz işlemi SPSS 24 aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Sosyal medya bağımlılığı, sanal zorbalık ve mağduriyet arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amacıyla Pearson momentler çarpımı korelasyon analizi yapılmıştır. Daha sonra sanal zorbalığın yordanmasında sosyal medya bağımlılığının rolünün belirlenmesi amacıyla binominal lojistik regresyon analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 1, Tablo 2 ve Tablo 3'te verilmiştir.

1. Değişkenler Arasındaki İkili İlişkiler

Sosyal medya bağımlılığı toplam puanı, sosyal medya bağımlılığının kontrolsüzlük/günlük yaşamı etkileme ve yoksunluk alt boyutları ile sanal zorbalık ve mağduriyet arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amacıyla Pearson momentler çarpımı korelasyon analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Sosyal medya bağımlılığı, sanal zorbalık ve mağduriyet arasındaki ilişkiler

	1	2	3	4	5
1. Sanal zorbalık	-				
2. Sanal mağduriyet	.616**	-			
3. Yoksunluk	.062	.187**	-		
4. Kontrolsüzlük/Günlük yaşamı etkileme	.121*	.206**	.769**	-	

Tablo 1 devamı. Sosyal medya bağımlılığı, sanal zorbalık ve mağduriyet arasındaki ilişkiler

5. Sosyal medya bağımlılığı toplam puan	.090	.206**	.965**	.909**	-
\bar{X}	18.93	20.35	35.68	18.41	54.08
SS	5.16	6.46	12.93	8.10	19.84

** $p < .01$, * $p < .05$, N = 284

Tablo 1 incelendiğinde sanal zorbalık ($\bar{X} = 18.93$, $SS = 5.16$), sanal mağduriyet ($\bar{X} = 20.35$, $SS = 6.46$), yoksunluk ($\bar{X} = 35.68$, $SS = 12.93$), kontrolsüzlük/günlük yaşamı etkileme ($\bar{X} = 18.41$, $SS = 8.10$) ve sosyal medya bağımlılığı toplam puan ($\bar{X} = 54.08$, $SS = 19.84$) değişkenlerine ait ortalama puanlar ile standart sapma değerleri görülmektedir. Tablo incelenmeye devam edildiğinde sosyal medya bağımlılığının yoksunluk ($r=.19$, $p<.01$), kontrolsüzlük/günlük yaşamı etkileme ($r=.21$, $p <.01$) alt boyutları ve sosyal medya bağımlılığı toplam puanı ($r=.21$, $p<.01$) ile sanal mağduriyet arasında düşük düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Aynı zamanda sosyal medya bağımlılığının kontrolsüzlük/günlük yaşamı etkileme alt boyutu ($r=.12$, $p<.05$) ile sanal zorbalık arasında düşük düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir.

2. Sanal Zorbalığın Yordanmasında Sosyal Medya Bağımlılığının Rolü

Lise öğrencilerinde sanal zorbalığın yordanmasında sosyal medya bağımlılığının rolünü belirlemek amacıyla binominal lojistik regresyon analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir:

Tablo2. Sanal zorbalığın yordanması

	B	S.H.	Wald	s.d.	p	Exp(B)	95% C.I.for EXP(B)	
							En düşük	En yüksek
SMBT	,019	,008	5,253	1	,022	1,019	1,003	1,036
Sabit	-2,860	,522	30,025	1	,000	,057		

SMBT = Sosyal medya bağımlılığı toplam puanı, CI = Durum indeksi (Confidence Interval)

Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı ile Sanal Zorba ve Mağdur Olma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Lise öğrencilerinde sanal zorba olma durumunu yordamasında sosyal medya bağımlılığının yordayıcı rolünü belirlemek amacıyla binominal lojistik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Bunun için sanal zorbalık puan ortalaması ($\bar{X} = 18.93$) dikkate alınarak ortalama puandan yüksek alanlarla ortalama altı alanlar olmak üzere iki grup oluşturulmuştur. Yapılan analiz sonucuna göre model veri uyumunu değerlendirmek amacıyla Hosmer ve Lemeshow testi incelenmiş ve test sonucu modelin uyumlu olduğunu göstermiştir (χ^2 HL (8) = 13.346, $p = .100$). Nagelkerke sözde (Nagelkerke pseudo) R^2 değerine göre oluşturulan model toplam varyansın %3'ünü açıklamaktadır.

Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı puanının artması durumunda sanal zorba olma ihtimallerinin 1.02 kat arttığı görülmektedir (OR = 1.019, %95 CI = 1.003 - 1.036, $p = .022$). Aynı zamanda Wald testi, bağımsız değişken olan sosyal medya bağımlılığının (χ^2 Wald (1) = 5.25, $p = .022$), sanal zorba düşük ve yüksek gruplarından birine düşmenin istatistiksel olarak anlamlı yordayıcıları olduğunu ortaya koymuştur.

3. Sanal Mağduriyetin Yordanmasında Sosyal Medya Bağımlılığının Rolü

Lise öğrencilerinde sanal mağduriyetin sınıflarının yordanmasında sosyal medya bağımlılığının rolünü belirlemek amacıyla binominal lojistik regresyon analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir:

Tablo 3. Sanal mağduriyetin yordanması

	B	S.H.	Wald	s.d.	p	Exp(B)	95% C.I.for EXP(B)	
							En düşük	En yüksek
SMBT	,026	,007	13,014	1	,000	1,026	1,012	1,041
Sabit	-2,614	,444	34,655	1	,000	,073		

SMBT = Sosyal medya bağımlılığı toplam puanı, CI = Durum indeksi (Confidence Interval)

Lise öğrencilerinde sanal mağdur olma durumunu yordamasında sosyal medya bağımlılığının yordayıcı rolünü belirlemek amacıyla binominal lojistik regresyon analizi

gerçekleştirilmiştir. Bunun için sanal mağduriyet puan ortalaması ($\bar{X} = 20.35$) dikkate alınarak ortalama puandan yüksek alanlarla ortalama altı alanlar olmak üzere iki grup oluşturulmuştur. Yapılan analiz sonucuna göre model veri uyumunu değerlendirmek amacıyla Hosmer ve Lemeshow testi incelenmiş ve test sonucu modelin uyumlu olduğunu göstermiştir (χ^2 HL (8) = 12.346, $p = .136$). Nagelkerke sözde (Nagelkerke pseudo) R^2 değerine göre oluşturulan model toplam varyansın %7'sini açıklamaktadır.

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı puanının artması durumunda sanal mağdur olma ihtimallerinin 1.026 kat arttığı görülmektedir (OR = 1.026, %95 CI = 1.012 - 1.041, $p = .000$). Aynı zamanda Wald testi, bağımsız değişken olan sosyal medya bağımlılığının (χ^2 Wald (1) = 13.01, $p = .000$), sanal zorba düşük ve yüksek gruplarından birine düşmenin istatistiksel olarak anlamlı yordayıcıları olduğunu ortaya koymuştur.

Sonuç ve Tartışma

Günümüzde cep telefonlarında internet özelliğinin yer almasıyla birlikte sosyal medya platformlarına ulaşım kolaylaşmış ve yaşamımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Özellikle gençler sosyal medyayı denetimsiz ve bilinçsiz kullanmaları sonucunda sanal zorbalık olayları ile karşılaşmaktadır. Bu araştırmada, lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı düzeyleri ile sanal zorba ve sanal mağdur olma değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Sosyal medya bağımlılığı, sanal zorbalık ve sanal mağduriyet arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amacıyla Pearson momentler çarpımı korelasyon analizi sonucunda sosyal medya bağımlılığının yoksunluk, kontrolsüzlük/günlük yaşamı etkileme alt boyutları ve sosyal medya bağımlılığı toplam puanı ile sanal mağduriyet arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda sosyal medya bağımlılığının kontrolsüzlük/günlük yaşamı etkileme alt boyutu ile sanal zorbalık arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Ayrıca sanal zorbalığın ve sanal mağduriyetin yordanmasında sosyal medya bağımlılığının rolünü belirlemek amacıyla binominal lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı

puanının artması durumunda sanal zorba ve sanal mağdur olma ihtimallerinin arttığı görülmüştür.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar literatür ile benzerlik göstermektedir. Lee ve diğ. (2023)'inin Malezya'da tıp öğrencileri ile yaptıkları çalışmada sosyal medya bağımlılığı ile sanal mağduriyet arasında pozitif ilişki saptanmıştır. Taylan, Aydın ve Topal (2022) tarafından yapılan çalışmada ortaokul öğrencilerinin sanal zorba olmasında etkili faktörler arasında sosyal medya kullanımı olduğu belirlenmiştir. Bu araştırmaya göre Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal medyayı çok fazla kullanan öğrenciler, sosyal medyayı hiç kullanmayanlara kıyasla daha fazla sanal zorba olma ihtimalini barındırmaktadır. Yapılan regresyon analizi sonucunda sosyal medya kullanım süresi arttıkça sanal zorba olma ihtimalinin de arttırdığı görülmüştür. Giordano, A. L, Prosek, E. A. ve Watson, J. C. (2021)'nin ergenlerle yaptıkları çalışmada, sosyal medya bağımlılığının sanal zorbalığı önemli ölçüde yordadığı sonucu elde edilmiştir. Otrar ve Ökte (2014) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin sosyal medya kullanımının artması ile zorbaca davranışlarda bulunma eğiliminde olmaları ve siber zorbalık vakalarının da arttığı belirtilmektedir. Demircan, Işık ve Gürhan (2022) tarafından üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı ve siber zorbalık arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada sosyal medya bağımlılığı ile siber zorbalık arasında pozitif yönlü orta bir ilişki olduğu saptanmıştır. Yani öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı puanları arttıkça siber zorbalık puanlarının da arttığı tespit edilmiştir. Benzer olarak Bayhan (2020), çalışmasında sosyal medyayı kullanma oranları yükselmesine bağlı olarak siber zorbalık ve siber mağduriyetin arttığı sonucunu elde etmiştir.

Demir ve Seferoğlu (2016), benzer bir kavram olan internet bağımlılığı ile sanal zorbalık arasındaki ilişkiyi incelemiş ve sanal zorbalık ile internet bağımlılığı arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Benzer şekilde ortaöğretim öğrencileri ile yapılan çalışmalarda internet bağımlılığının sanal zorbalık ile pozitif yönde ilişki gösterdiği görülmüştür (Cicioğlu, 2014; Çalışgan, 2013; Türkoğlu, 2013). Altundağ (2016) lise öğrencilerinde sanal zorbalık ve problemlerle internet kullanımı ilişkisini incelemiş ve problemlerle internet kullanımı ile sanal zorbalık ve sanal mağdur olma puanları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit etmiştir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları vardır. Araştırma verileri Tokat ilinde devlete bağlı resmi okullar türlerinde öğrenim görmekte olan 303 lise öğrencisi ile sınırlıdır ve bu nedenle sonuçların genellenebilirliği sınırlıdır. Ayrıca çalışma grubu, sınıf düzeyi açısından eşit dağılım göstermekte fakat cinsiyet açısından kız ve erkek öğrenciler arasında eşit bir dağılım göstermemektedir. Kızın öğrenciler çalışma grubunun %6'sini, erkek öğrenciler ise %38'ini oluşturmaktadır. Bu nedenle yapılacak çalışmalarda farklı illerden öğrencilerden oluşan ve cinsiyet bakımından daha iyi tasarlanmış bir çalışma grubuyla araştırma yapılmalıdır.

Hem sosyal medya bağımlılığı hem sanal zorbalık özellikle ergenler arasında yaygın biçimde görülen problem alanlarından. Her ikisi de teknolojinin bilinçsiz kullanımı sonucunda ortaya çıkmaktadır. O halde sosyal medya bağımlılığının ve sanal zorbalığın önüne geçilebilmesi için bu tür araçların öğrenciler tarafından amaçlı kullanım bilinci verilmeli ve bilinçsiz kullanıldığında ne tür olumsuzluklara neden olduğu üzerinde durulmalıdır. Öğrencilerin ihtiyacı olan denetimi sağlayabilme noktasında öğretmen ve velilere farkındalık çalışmaları düzenlenmelidir. Ayrıca sanal zorbalık konusunda yapılacak çalışmalarda sadece zorbalığa maruz kalan sanal mağdurlar değil zorbalığı yapan sanal zorba öğrencilerin de yer alması gerektiği araştırma bulgularında görülmektedir.

Kaynakça

- Aksaray, S. (2011). Siber zorbalık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 405-432.
- Ayas, T. & Horzum, M.B. (2010). Sanal zorba/kurban ölçek geliştirme çalışması. Akademik Bakış. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* 19,1-17.
- Ayas, T. (2014). Depresyon, anksiyete ve cinsiyet değişkenlerine göre sanal zorbalığa maruz kalma düzeylerinin yordanması. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying* 1, 1-17.
- Balcı, Ş. & Baloğlu, E. (2018). Sosyal medya bağımlılığı ile depresyon arasındaki ilişki: "üniversite gençliği üzerine bir saha araştırması. *İletişim*, 29, 209-233.
- Balcı, Ş. & Gölcü, A. (2013). Facebook Addiction Among University Students İn Turkey: Selçuk

Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı ile Sanal Zorba ve Mağdur Olma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

- University Example. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 34, 255-278.
- Bayhan, V. (2020). Z kuşağı lise gençlerinde sosyal medya bağımlılığı ile siber zorbalık ve siber mağduriyet deneyimleri. *İlahiyat akademi Dergisi*, 12, 117-144.
- Beran, T., & Li, Q. (2005). Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32(3), 265-277.
- Calvete, E., Orue, I., Estévez, A., Villardón, L. & Padilla, P. (2010). Cyberbullying in adolescents: modalities and aggressors' profile. *Computers in Human Behavior*, 26(5), 1128-1135.
- Carroll, D. C. (2008). *Cyber bullying and victimization*. Psychosocial Characteristics of Bullies, Victims, and Bully/Victims.
- Cicioğlu, M. (2014). *Öğrencilerin problemleri internet kullanımı ve siber zorbalık davranışlarına ilişkin görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Çalışgan, H. (2013). *İlköğretim öğrencilerin internet bağımlılığı ve siber zorbalık*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Çiftçi, H. (2018). Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4).
- Demir, Ö. & Seferoğlu, S. S. (2016). Bilgi okuryazarlığı, internet bağımlılığı, sanal aylıklık ve çeşitli diğer değişkenlerin sanal zorbalık ile ilişkisinin incelenmesi. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 3(1), 1-26.
- Demircan, Ü., Işık, M. & Gürhan, N. (2022). Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı ve siber zorbalık arasındaki ilişki. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11 (2), 596-609.
- Deniz, L. & Gürültü, E. (2018). Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılıkları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(2), 355-367.
- Echeburua, E. & Corral, P. (2010). Addiction to new technologies and to online social networking in young people: A new challenge. *Adicciones*, 22, 91-95.
- Fırat, N. & Barut, Y. (2018). Sosyal medya bağımlılığı ölçeği (SMBÖ)'nin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *International Journal of Human Science*, 15(4), 2458-9489. <http://orcid.org/0000-0002-6685-8734>.
- Footy, M., Samara, M. & Carlbring, P. (2015). A Review of cyberbullying and suggestions for online psychological therapy. *Internet Interventions*, 235-242.

- Giordano, A. L, Prosek, E. A. & Watson, J. C. (2021). Understanding adolescent cyberbullies: exploring social media addiction and psychological factors. *Journal of Child and Adolescent Counseling, 42-45*.
- Griffiths, M. D. (2012). Facebook addiction: concerns, criticism and recommendations: a response to andreasen and colleagues. *Psychological Reports, 110 (2), 518-520*.
- Hayes, A. F. (2017). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. Guilford publications.
- Hazar, M. (2011). Sosyal Medya Bağımlılığı-Bir Alan Çalışması İletişim. *İletişim: Kuram ve Araştırma Dergisi, 32, 151-177*.
- Horzum, M. B. & Ayas, T. (2011). Ortaöğretim öğrencilerinin sanal zorba ve sanal mağdur olma düzeylerinin okul türü ve cinsiyet açısından incelenmesi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama, 10 (20) , 139-159*.
- Kalkan, M. ve Kaygusuz, C. (2013). *İnternet bağımlılığı sorunlar ve çözümler*. Ankara: Anı Yayınları.
- Kocaşahan, N. (2012). *Lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Kuss, D. J. & Griffiths, M. D. (2011). Addiction to social networks on the internet: a literature review of empirical research. *International Journal of Environmental and Public Health, 8, 3528-3552*.
- Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2017). Social networking sites and addiction: Ten lessons learned. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 14(3), 311*. doi:10.3390/ijerph14030311.
- Lee, M.H.L., Kaur, M., Shaker, V., Yee, A., Sham, R. & Siau, C.A (2023). Cyberbullying, Social Media Addiction and Associations with Depression, Anxiety, and Stress among Medical Students in Malaysia. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 20(4), 3136*.
- Mason, K. L. (2008). Cyberbullying: A preliminary assessment for school personnel. *Psychology in the Schools, 45(4):323-348*.
- McMillan, J. H., and Schumacher, S. (2010). *Research in Education: Evidence-Based Inquiry, MyEducationLab Series*. Pearson.

Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı ile Sanal Zorba ve Mağdur Olma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

- Nixon, C. L. (2014). Current perspectives: the impact of cyberbullying on adolescent health. *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics*, 5, 143-158.
- Otrar, M. & Ökte, A. (2014). Öğrencilerin zorbalık eğilimleri ile sosyal medya tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Journal of Research in Education and Teaching*, 3(3), 135-144.
- Özbay, A. (2017). *Sanal Zorbalığa Maruz Kalan Ergenlerin Çözüm Odaklı Kısa Süreli Terapi Yönelimli Psikoeğitim Programının Psikolojik Belirtiler Ve Sanal Mağduriyete Etkisi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Özdamar K. (2001). *Örnekleme yöntemleri, SPSS ile biyoistatistik*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Rigby, K. (2003). Consequences of bullying in schools. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48(9), 583-590.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376-385.
- Taylan, H. H., Aydın, F. & Topal, M. (2017). Ortaokul öğrencilerinin sanal zorba olma durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Sakarya ili örneği. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 4(1), 41-59.
- Türkoğlu, S. (2013). *Ergenlerin problemleri internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Zhu, C., Huang, S., Evans, R. and Zhang, W. (2021). Cyberbullying among adolescents and children: A comprehensive review of the global situation, risk factors, and preventive measures. *Front. Public Health* 2021, 9, 634909.